

Konference Evropské asociace sociálních antropologů 2018: *Staying, Moving, Settling*.

Stockholm, 14. – 17. 8. 2018.

Během několika posledních let bylo v souvislosti s válkou v Sýrii a migraci s ní spojenou řečeno mnoho. Zvýšenou vlnu migrace v posledních letech nepocítila pouze Evropa. Dle vyjádření Valného shromáždění OSN se v letech 2000 až 2017 počet uprchlíků a žadatelů o azyl zvýšil z 16 na 26 milionů, přičemž více než polovina z nich bylo k roku 2017 méně než 18 let. V návaznosti na toto dění v Evropě i mimo ni se migrace stala tématem 15. bienální konference Evropské asociace sociálních antropologů (EASA).

Během čtyř dnů proběhlo sto šedesát pět panelů, sedmnáct laboratoří a tři plenární zasedání. Každý den bylo odprezentováno a oddiskutováno na sedmdesát příspěvků. Současně probíhaly projekce tematických etnografických filmů a výstava antropologických publikací. V rámci konference bylo uděleno ocenění za celoživotní přínos evropské antropologii profesoru Adamu Kuperovi. Profesor Kuper byl oceněn nejen za své organizační a fundraisingové schopnosti, ale zejména za své intelektuální vize. Díky jeho iniciativě se k Asociaci podařilo připojit významný počet kolegů z postsovětské oblasti, čímž se EASA stala asociací vskutku evropskou.

Téma konference, *Staying – Moving – Settling*, odráží snahu pojmut migraci jako vnitrostátní a mezinárodní fenomén, který zahrnuje nesčetně podob lidské mobility od turismu a poutních cest po pracovní migraci či problematiku uprchlíků a poji se nejen s lidmi, kteří „putují“, ale i s těmi,

co zůstávají. K fenoménu migrace bylo přistoupeno z mnoha směrů, kterým se ve svých příspěvcích věnovaly stovky antropologů. Tématem rasizace práce, rozvojem etnických kategorií spojených s pozicí v systému produkce či politickou segregací se v panelu nazvaném *Rasizace práce v žité zkušenosti usazování, stěhování a utváření místa* zabývali například Cristiana Bastos z Lisabonské univerzity, Brackete Williams z Arizonské univerzity, Petra L. Burzová z Karlovy univerzity v Praze či Tommaso Trevisiani z italské Università degli studi di Napoli „L'Orientale“. Problematikou nucené mobility v důsledku nejistého bydlení či vystěhování se v panelu pod názvem *Zranitelnost a bytová politika: antropologický pohled na situaci v Evropě* zabývali například Cancu Civelek z Vídeňské univerzity mapující situaci v Turecku, Ana Luísa Micaelo z University Institute of Lisbon, Michal Lehečka z pražské Karlovy univerzity, Jonas Strandholdt Bach z Aarhuské univerzity v Dánsku a mnoho dalších.

Z hlediska přínosu letošního ročníku konference se jako jedno z nejzásadnějších jeví plenární zasedání nazvané *Migranté, uprchlíci a veřejná antropologie*, reflektující relevantnost antropologie v kontextu současného světového dění. Slovy Ulfa Hannerze, který tímto zasedáním provázel: „Antropologické znalosti a výzkum mohou sehrávat svou roli při utváření politiky, veřejné debaty a formování informovaného občanství“. Zdá se, že soudobá západní společnost by prostřednictvím antropologických znalostí mohla skutečně zmírnit společenské napětí a usnadnit dialog mezi různými sektory společnosti. Nejen touto problematikou se zabývali účastníci zasedání, antropologové Andre Gingrich,

Marie-Claire Foblets a Ruben Andersson. Následující řádky přináší shrnutí jejich příspěvků.

Andre Gingrich, ředitel Institutu pro sociální antropologii (ISA) při rakouské Akademii věd, věnoval svůj příspěvek středoevropskému a zejména rakouskému kontextu migrace obyvatel zemí Blízkého východu do Evropy od roku 2015. Výzkum prováděl pod záštitou ISA ve spolupráci s dalšími univerzitami a neziskovými organizacemi v Rakousku, Německu nebo Itálii. Gingrich svůj příspěvek rozdělil do tří částí. V první z nich reflektoval změnu v náladě rakouské společnosti ve vztahu k přichozím uprchlíkům od roku 2015, kdy se Rakousko zařadilo mezi pět zemí EU, které přijaly nejvyšší počet uprchlíků z Blízkého východu. Tuto změnu zapříčinila manipulace s rostoucími obavami poměrně velké společnosti ze strany konzervativních a nacionalistických politických aktérů, kteří tyto obavy dříve uprchlíkům otevřené společnosti účinně využili ve svůj prospěch. Veřejná a mediální debata se tak soustředila výhradně na téma tzv. uprchlické krize, přičemž uprchlictví bylo záměrně spojováno s migrací za prací, a společnost se začala uprchlíkům stále více uzavírat. Gingrich zdůrazňuje, že Rakousko bylo v roce 2015 mnohem bohatší zemí, než tomu bylo v době Pražského jara v roce 1968 nebo v období bosenské války v devadesátých letech, kdy přijalo stejně vysoký počet uprchlíků. Důvod změny v náladě společnosti tak neshledává v samotném počtu příchozích, ale v kombinaci jejich počtu s odlišným náboženstvím a kulturou. Obavy z toho plynoucí spolu s mediálním obrazem dle Gingriche zapříčinily změnu společenského názoru a umožnily

konzervativní neonacionální koalici převzít politickou moc. Situace vyústila v podporu uprchlických táborů na vnějších hranicích EU, zpřísnění a omezení postupů v uznání práva na azyl, nárůst nucených deportací zejména do Afghánistánu či zpřísnění podmínek pro rezidentní populaci migrantů, žadatele o azyl i azylanty. Gingrich tuto situaci charakterizuje jako návrat pravicového populismu a nacionalismu na globální úrovni (Brexit, zvolení D. Trumpa prezidentem USA či Putinovo úsilí o hegemonii), se zřejmým konfliktním potenciálem a lokálními specifiky. Druhá část Gingrichova příspěvku se týkala nutnosti absolutní nezávislosti antropologického výzkumu uprchlictví, a to zejména v otázce kontroly veřejných výstupů a zachování nezávislosti antropologie během mezioborové spolupráce. Ve třetí části diskutoval eticky problematické skutečnosti antropologického výzkumu uprchlictví, jakými je například skrytý výzkum. Skrytý výzkum Gingrich považuje za eticky legitimní, pakliže nepředstavuje hlavní etnografickou výzkumnou metodu, ale jako doplňkový nástroj vede k ulehčení a urychlení etnografického výzkumu. Na závěr podotýká, že vzhledem k rostoucí potřebě veřejného přesahu antropologie se využití skrytého výzkumu v antropologické praxi může zvýšit, nicméně pokud by tento vedl ke zjištění, která by mohla poškodit antropologovy informátory, platí zde nevyhnutelně obecná etická zásada „nepoškodit“. Prostředek ke zviditelnění antropologie sledává ve snaze antropologů proniknout do přístupných médií, což by umožnilo širší společenský dopad.

Antropoložka a právnička *Marie-Claire Fobletsová* se specializuje na migrační a procesní právo, je profesorkou na Katolické

univerzitě v Lovani a ředitelkou Oddělení práva a antropologie na Max Planckově institutu v Německu. V příspěvku pod názvem *Lidská práva nejsou všelékem* se věnovala problematice lidských práv, od kterých je očekáváno příliš mnoho v oblasti utváření společensky potřebných politik. Fobletsová zdůrazňuje, že přestože lidská práva jsou potřebným a důležitým standardem a korektivem, nemají schopnost tyto „politiky“ vytvářet. Je-li na ně tento požadavek kladen, nastane situace, jakou známe dnes, kdy jsou tlačena do služeb různých agend najednou. V důsledku této praxe se pak lidská práva obracejí proti těm, kteří tento korektiv potřebují, místo toho, aby jejich pozici posílila. Fobletsová tedy nahlíží soudobá lidská práva jako určitý druh soutěže mezi několika agendami a tuto skutečnost ilustruje čtyřmi příklady. První z nich spočívá v externalizaci kompetencí EU právě v případě migrace. Podle Fobletsové rok 2015 a roky následující ukázaly, že EU neví, jak situaci přichozích uprchlíků zvládnout, neboť není připravena, resp. není ochotna být připravena. Příčinu spatřuje v prvé řadě v selhání tzv. Dublinského systému a členských států EU, které spoléhaly na to, že Řecko, Itálie a Španělsko situaci zvládnou samy, přestože k tomu neměly a nemají dostatečné prostředky. Problematickým je také proces udělování azylu migrantům, během něhož je s migranty zacházeno nedůstojně. Situaci by mohlo vyřešit udělování humanitárních víz těm, které v zemi původu ohrožuje například válka nebo přírodní katastrofa a jsou proto nuceni svou zemi opustit. S humanitárními vízy by tito lidé mohli vstoupit do Evropy a žádat o azyl v bezpečných a důstojných podmínkách místo absolvování ponižujícího procesu na hranicích.

Evropský soudní dvůr v Lucemburku však tento návrh zamítl, neboť EU dle něj nemá dostatek kompetencí, aby přiměla státy tato víza udělit. V druhém příkladu se Fobletsová zabývá postavením lidí, kteří v Evropě sice již dlouhodobě žijí, nicméně stále nemají občanství země pobytu a jsou stále označováni za „příslušníky třetích zemí“. Tito lidé nemohou využívat práva volného pohybu v případě stěhování se do jiného státu v rámci EU, protože v jiných státech EU musí znovu podstupovat integrační testy. Třetí příklad spočívá v rozdílu mezi pojetím rodiny v jednotlivých členských státech a tím, jak rodinu pro účely ochrany lidských práv definuje EU. Komplikace, které mohou tyto dva přístupy přinést, Fobletsová ilustruje na případu Coman a Hamilton z roku 2018 řešícím sňatek osob stejného pohlaví. Pan Coman a pan Hamilton uzavřeli manželství v Belgii. Nedařilo se jim však nalézt zaměstnání, v úvahu tedy přicházel návrat pana Comana do země původu, do Rumunska. Problém nastal, když se pan Coman chtěl do Rumunska vrátit se svým manželem. Přestože v Rumunsku byla homosexualita dekriminalizována v roce 2000, dodnes platí, že heterosexuální sňatek je jediný možný. Do konfliktu se zde dostává právo na svobodu pohybu s právem Rumunska neumožnit panu Comanovi a Hamiltonovi žít v zemi jako pár. Dle rozhodnutí Evropského soudního dvora v Lucemburku stojí právo na svobodu pohybu nad právem Rumunska uplatnit svůj zákon ohledně manželství. V souladu s lidskými právy, konkrétně právem nebýt diskriminován, tak EU od Rumunska očekává, že se rozhodnutí podrobí. Fobletsová vysvětluje, že tento požadavek se Rumunsku i dalším členskými státy jeví jako konfliktní a postoj EU jako arogantní. Z jakého

důvodu by tyto členské státy měly s EU spolupracovat v jiných oblastech, pokud jim EU diktuje, jak jednat v oblastech, jako je rodinné právo, tedy v oblastech zásadních pro identitu těchto států? Čtvrtý příklad pojednával o řešení migrace v jejích důsledcích, z nichž plyne nutnost ochrany menšin odlišného jazyka, náboženství, etnicity a historie. Podle Flobetsově jsou lidská práva korektivem, nicméně nepřinášejí strukturální odpovědi. Nesmírně hodnotnou cestu k získání těchto odpovědí a následnému vypořádání se se strukturálními problémy spatřuje v etnografickém výzkumu, který tyto fenomény dokáže studovat z velké blízkosti. Antropologie disponuje hlubokou znalostí těchto záležitostí, otázkou však zůstává, jakým vhodným způsobem je dostatečně zviditelnit, aby dokázaly ovlivnit konkrétní úvahy o budoucnosti naší společnosti.

Ruben Andersson získal doktorát z antropologie na London School of Economics. Je členem Katedry mezinárodního rozvoje na univerzitě v Oxfordu a věnuje se také žurnalistice. Výzkum migrace prováděl během tzv. migrační krize ve Španělsku. Andersson svůj příspěvek nazval *Emoce a etnografie: zamyšlení nad přesahy a limity*. Soustředil se na odlišný druh komunikace politiků a akademiků s veřejností. Akademici podle něj užíváním „hlasu rozumu“ nechávají volný prostor pro „hlas emocí“, který následně úspěšně využívají ve svůj prospěch politici, což má pro polarizovanou veřejnost vážné důsledky. Andersson shrnuje pokusy antropologů zabývajících se migrací o veřejný přesah jako frustrující, neboť se zdá, že migrační politika je uzavřena jakékoli pozitivní změně. Často se proto raději uchýlí do bezpečného světa na akademické půdě. Jak dále podotýká,

v současné době již není možné akademický, politický a mediální svět od sebe oddělovat, akademici by se proto měli vyzvat ke vstupu do veřejné debaty chopit. Andersson uvedl dvě cesty, kterými by antropologové mohli současnou situaci změnit. První cestu vidí v systémovém náhledu na interaktivní politické problémy, jako je kontrola migrace, či v antropologické analýze moci a systémů, způsobu jejich fungování a vytváření významu, a důsledků, jaké to člověku přináší. Druhá cesta by dle Anderssona mohla strategicky využít sílu antropologické narace, která by poskytla perspektivy odlišné od těch, které všeobecně převládají. Narace v sobě pojí emoce, vědomosti i moc nad vlastním a cizím porozuměním světu. Může tedy fungovat jako metoda analýzy emocionálního apelu politiků ohledně palčivých témat, jako je migrace, i jako prostředek, který umožní dostat tuto analýzu do povědomí širší veřejnosti. Napodobování takové politické narace vlastními naracemi, resp. naracemi plynoucími z antropologických výzkumů, pak umožní získat moc nepřimo a „nahlodávat“ dominantní rámování problémů a jejich řešení. Antropologové by měli zaujmout vedoucí úlohu v dotazování se na důsledky této politické „hry“ a zároveň by měli vznášet otázky, kterými by problém přeformovali na systémové úrovni. Aby tohoto cíle dosáhli, potřebují přijmout autoritu vycházející z terénního výzkumu a převzít kontrolu nad způsobem, jakým se angažují ve světě mimo akademickou půdu, opustit své zóny jistoty. Například prostřednictvím výzkumu otázek globálního oteplování, lidských práv, či války s terorismem a drogami napříč různými mocenskými sektory společnosti by se pak mohlo podařit prosadit hlas antropologie v oblasti

vysoké politiky. Přestože se tato témata zdají být vzdálená oborovému předmětu zájmu, lokálním světům, Andersson je přesvědčen, že antropologická vnímavost by se zde naopak mohla velmi pozitivně osvědčit. Ve vztahu k veřejné antropologii na závěr apeluje na potřebu velké kritické reflexe antropologů ke své vlastní roli během výzkumů vysoce medializovaných témat, jako je migrace, a způsobů, jakými o nich referovat. Sjednocení tohoto způsobu referování a obrazu antropologů by pak mohla napomoci intenzivnější vzájemná komunikace antropologů z různých oblastí a národních kontextů, kteří se od sebe mohou mnohemu naučit.

Ze zasedání vyplynula naléhavá potřeba současné antropologie nalézt způsob, jakým předávat antropologické znalosti srozumitelnou formou veřejnosti a konečně se tak stát plnohodnotnou a nepostradatelnou součástí veřejné debaty. V reakci na tuto potřebu Marie-Claire Fobletsová navrhla založení určité platformy, v jejímž rámci by bylo možné společně tuto otázku promýšlet a převzít odpovědnost za antropologickou znalost. Jako jedinou možnou záštitu této platformy shledává právě Evropskou asociaci sociálních antropologů (EASA). Nezbyvá než vyčkat, zda se EASA této výzvy chopí a zda se podaří pod její záštitou návrh uskutečnit.

*Adéla Lachoutová
& Katarína Sanchezová*

Konference *Mediatization of Culture: Constructing New Texts and Practices*

Moskva, 30. 11. – 2. 12. 2018.

Ruská folkloristická bádání patřila – minimálně od doby mytologických a historických škol druhé poloviny 19. století, spjaté se jmény jako Alexandr N. Afanasjev a Vsevolod F. Miller – k teoreticky a metodologicky nejoriginálnějšímu akademickému tradicím v oblasti studia folkloru, které, v plodném dialogu s evropskou vědou, tato bádání často teoreticky převyšovala. Zatímco folkloristická studia v Evropě – s výjimkou *Naturmythologie*, antropologické školy a finské historicko-geografické školy – je možné charakterizovat jako dominantně dokumentačně a empiricky zaměřená (přičemž nikoli náhodou bývá za vrchol evropské folkloristiky považováno období vědeckého pozitivismu přelomu 19. a 20. století), ruská (a sovětská) folkloristika se daleko častěji snažila o avantgardnější přístupy k folkloristické teorii (z nichž v Evropě výrazněji rezonoval v podstatě pouze formalismus Vladimira J. Proppa a funkční strukturalismus spjatý s Romanem Jakobsonem a Petrem Bogatyrevem). Dnes tak patří – vedle americké performančně orientované folkloristiky – k jednomu z mála svěbytných folkloristických akademických tradic s vlastním vědeckým „jazykem“ (významnou roli v tom hraje také skutečnost, že jak v Rusku, tak v USA je folkloristika považovaný za samostatný akademický obor, nikoli subdisciplínu etnologie, sociokulturní antropologie či literární vědy).

Důkazem vitality ruských folkloristických studií v současnosti byla konference

Mediatization of Culture: Constructing New Texts and Practice, pořádaná Laboratoří teoretických folkloristických studií Fakulty humanitních věd Ruské prezidentské akademie národní ekonomiky a veřejné správy ve spolupráci s Centrem pro výzkum v oblasti folkloristiky a urbánní antropologie Moskevské školy sociálních a ekonomických věd, Centrem pro typologii a sémiotiku folkloru Moskevské státní univerzity humanitních věd a Badatelským centrem Židovského muzea v Moskvě. Záměrně široce zvolené téma konference, postavené na konceptu mediatizace, umožnilo širší interdisciplinární dialog mezi folkloristy a odborníky z dalších příbuzných disciplín, především mediálních studií, kulturních studií, literární vědy a sociokulturní antropologie. I tak v diskusi vedené nad 43 prezentacemi dominovaly přístupy moderně chápané folkloristiky, která – alespoň v Rusku – v devadesátých letech navázala na sémiotizující přístupy moskevsko-tartuské školy a v rámci cizelování novátorských konceptů jako *postfolklor* a *postfolklorní kultura* přiblížila původně značně filologicky

orientovanou ruskou folkloristiku komunikačním studiím a obecnějším vědám o kultuře.

Součástí konference byla – vedle kulturního programu, ve kterém dominovala komentovaná prohlídka nového Židovského muzea a badatelského centra v Moskvě – prezentace dvojice nových odborných folkloristických časopisů *Folklor i antropologia goroda* a *Folklor: Struktura, typologija, semiotika*, a prezentace interdisciplinárně laděného odborného periodika *Šagi*.

Třídenní konference poskytla prostor k odbornému dialogu mezi badateli z Evropy a současnou ruskou folkloristikou (v posledních letech relativně opomíjenou); ta prokázala aktivní znalost aktuálních evropských folkloristických diskuzí (včetně těch vedených v České republice) a snahu rozvíjet mezinárodně zajímavá témata, jako je výzkum současných pověstí, fám, hoaxů, internetového folkloru a folkloristicky relevantních praktik mytologizace každodennosti.

Petr Janeček